



Tisztesfüves facéliatarló megőrzése méhlegelőnek

Botanikusok, méhészek és gazdálkodó agrárszakemberek összefogásával szeretnénk volna életre kelteni az egykor jelentős, napjainkra feledésbe merült tarlómézkészítést, a méhészetileg kettős hasznosítású facéliavetés megvalósítása révén. Kezdeményezésünk tapasztalatairól tudósítunk.

A tarlóvirág vagy más néven tarló tisztesfü (Stachys annua) a XIX. század derekán hazánk méztermésének több mint kétharmadát adta. A XX. század első felében még az akáccal közösen elsődrendű tömegmézet szolgáltatottak, együtt látták el a belföldi piacot, sőt kivitelre is jutott belőle. Hazslinszky Bertalan visszaemlékezése szerint: akkortájt a tisztesfü „gyakran oly tömegesen jelent meg, hogy a tarlók virágzó vetéseknél tűntek fel”. Egy másik mézvizsgálati tanulmányban Berkó József megjegyzi, miképpen egyes években, például 1934-ben Békés megyében „oly erős tisztesfüvirágzás volt, hogy a földényben, augusztusban, egy-egy méhcsalád kivétel napokon 8 kg mézet is gyűjtött. A kb. 50 cm magas tisztesfümező hófehér és sűrű volt”. Pozsony megyében 1914 volt az egyik nevezetesen jó évszám, amelyről Uhlárik Sándor így tudósít: „Vidékemen a tisztesfü némely esztendőben [...] oly mennyiségben terem, hogy a tarlón térdig érő magasságban kifogyhatatlan, helyesebben kimeríthetetlen legelőjéül szolgál

faradhatatlan méheinknek”. Juhász József vajdasági beszámolójából megtudhatjuk, hogy átlagos körülmények között „ezen a méhlegelőn a családok napi súlygyarapodása kaptáronként 2-3 kg körül alakul, tehát közelről sem olyan rohamos, mint akácvirágzáskor, de mézélése hosszan tart”. Nyárády Antal rámutatott, hogy az akár 6-8 hétnél is tovább tartó hordási idő alatt „egy-egy méhcsalád gyarapodása 50-100 kg-ot is elérhet”. Az iparszerű mezőgazdasági termelés térhódításának következtében, kiváltképpen a korai tarlólántások miatt az 1950-es évek után sajnos országszerte visszaszorultak tarlóvirágos méhlegelőink állományai.

A kisalföldi facéliavetések júniusi gyomfelvételezése során feltűnt, hogy némely földeken, főként külterjes termesztéstechnológia esetén, nagy számban tenyészték a tavasszal csírázó, jellegzetesen a nyárutón viruló tarlónövények. A helyenként virágzásig is eljutó tisztesfüvet a méhek a facéliavirágokkal együtt látogatták. A tisztesfüméz pergetésének rég

áhitott lehetőségét láttuk elérkezni, amikor a Mosoni-síkon Szűcs Zoltán, a Szűcs Agro Kft. ügyvezetője egy Várbalog környéki, 17 ha-os facéliatarlón – kérésünknek eleget téve – öszre halasztotta a tarlólántást. A helyszín nem csupán az aratás után újra sarjadó tömeges tarlóvirág- és a számottevő vadrezeda-állomány végett tűnt ideálisnak, de szerencsére mentes volt az ürömlevelű parlagfűtől is.

HORDÁS ALKONYATKOR

A betakarítás után két héttel, július 26-án Zsuppán László próbaképpen kihelyezett két méhcsaládot, de a rákövetkező két héten át a délelőtti, déledei, valamint korai és késő délutáni megfigyeléseink mindegyikén csak nagyon gyenge hordást észleltünk; alig volt kirepülés. Az atkával fertőzött méhek CheckMite gyógyszeres kezelés alatt álltak, így a kumafosz hatóanyag azon lehetséges mellékhatására gyanakodtunk, miszerint csökkentheti a dolgozók gyűjtési kedvét. Ugyanakkor felmerült a nektárképződés szempontjából

kedvezőtlen környezeti feltételek eshetősége is, hiszen a területen semmilyen vadon élő beporzóval nem talákoztunk. Ezzel ellentétben ugyanis a Szigetközben, Püski és Halászi között, két kisebb árpartalón egész nap szorgalmasan hordtak a mézelő méhek és különféle poszméhek a tisztessfüről. Itt a nagyobb gyűjtési kedvező háttérben az egészségesebb méhállomány mellett az üdebb termőhelyi viszonyok is szóba jöhetnek.

Miután a gyógyszeres kezelés alatt álló méhcsaládokat az átfertőződés veszélyének elkerülése érdekében Várbalogról hazatelepítettük, augusztus 13-án este Varga Tamás Imre bioméhész kihelyezett a területre öt új méhcsaládot. Időközben az időjárás is reménykeltően csapadékosabbra fordult. Augusztus 16-án napközben volt lehetőségünk először megtekinteni a méheket, de azok sajnos az előző családokhoz hasonlóan látszólag kedvtelenül „üldögéltek” a kaptár bejáratánál, a virágokon csupán egy-két kóborló példányt lehetett felfedezni. Ugyanaznap napnyugtakor ellenben egészen más látvány tárult a szemünk elé. Meglepődve tapasztaltuk, hogy a méhek felbolydulva döngöcséltek a kaptárak bejáratánál, és az egész fehérítő tarlót ellepték a szorgos dolgozók. Sötétedés után a kihelyezett kaptármérleg az első három nap alatt 2,3 kg súlygyarapodást mutatott. A gyűjtési mintázat nem változott egészen augusztus végéig: nappal csak nagyon csekély hordásokat figyelhettünk meg, de sötétedés előtt egy-két órával a méhek rendre előzönlöttek a virágokat.

NEKTÁRSZINT A PÁRTACSOBEN

Az 1880 és 1942 között megjelent *Magyar Méh* című folyóirat, amely akkoriban az OMME közlönyeként működött, bővelkedik a tarlóvirágról íródott szemelvények-

FOGJUNK ÖSSZE A TARLÓVIRÁGÉRT!

Átutazva hajdan hírneves tisztessfürves termőtájainkon, ma már hiába keressük a fehérítő virágszőnyeget. Pusztán a csupasz földet perzseli a nyárutói napsütés, de ha még akad hántatlan tarló, ott is csak a szalmacsonkok meredeznek siváran, vagy éppen valamely pollenallergiát okozó gyom serege díszlik. Talán most még megmenthető lenne a tarlóvirág állományainak néhány utolsó – elvéve szemünk elé kerülő – maradványa. Ezért – mint ahogy a szaklapokban hamarosan megjelenő cikkünkben hangsúlyozzuk – öröndetes lenne a tisztessfürves tarlókat bevonni az agrár-környezetgazdálkodási és zöldítési programokba, a tarlóvirágméz készítésének újraélesztésével egyetemben. A szélesebb körű figyelemfelkeltés érdekében további népszerűsítő írásokban a növény más érdekes vonatkozásait is bemutatjuk. A *Biokultúra* lap 2020/4–5. számában felidézzük, hogy elődeink miképpen termesztettek tarlóvirágot méhesaik közelében. Az *Élet és Tudomány* folyóirat 2020/38. számában tarlóvirágos méhlegelőink tündökléséről és hanyatlásáról adtunk közre történeti áttekintést. (Ez utóbbi lapszám beszerezhető az OMME elérhetőségein.)

Pinke Gyula, Varga Tamás Imre

ben. Ezekben olvashatjuk, hogy a növény nektártermelése szempontjából a vályog- és agyagos talajok a legmegfelelőbbek. De még ideális termőföldben is – miképpen Horváth E. János rámutatott – „10 évből átlag 3 jó, 4 közepes és 3 rossz szokott lenni”. Nagyon fontos ugyanis a meleg, de bőségesen esős nyári időjárás, valamint a harmatos éjszék. Szárazság, szél vagy rekkenő hőség esetén nem képződik nektár.

Az idei nyáron a tarlók többször is megáztak, de a várbalogi földön sajnos rendre nagyon hamar kiszáradt a talaj felső rétege. Talajtani vizsgálataink során feltártuk, hogy a vályogos, de sekély termőtalaj felszínhez közeli kavicságyon fekszik. Így hiába esett megfelelő mennyiségű csapadék, a talaj felső rétege nem őrizte meg a nedvességet, és ez visszavetette a nektárképződést a sekélyen gyökerező tisztessfür esetében. A fentebb említett két szigetközi kisparcella ellenben vastagabb termőréteggel és jobb vízgazdálkodású talajprofíllal rendelkezett, sőt a mikroklímájuk is jóval párásabbnak tűnt. Ezzel magyarázható,

hogy a légvonalban mindössze 20 km-es távolságra eső földeken a nektártermelés feltételei sokkal kedvezőbbek voltak, és ez okozhatta a nap bármely szakaszában ott megfigyelt élénk gyűjtési tevékenységet. Míg ez utóbbi említett helyeken a poszméhek is szorgalmasan jártak, a várbalogi tarlón augusztus végéig csupán a kacsafarkú szender kósza példányai lebegtek napközben a virágok előtt, és hosszú pödörnyelvükkel szívták a nektárt. Mindez a Nyárády Antal klasszikus könyvében is leírt megállapítással lehet összhangban, miszerint a tisztessfür esetében „kedvezőtlen környezeti feltételek között a nektár oly kevés, hogy a pártacsó alján a méh rövid szipókájával nem éri el”.

Érdekes jelenség a méhek általunk megfigyelt, alkonyatkor beinduló rövid, de erőteljes hordási tevékenysége. Ez talán azzal lehet összefüggésben, hogy a várbalogi termőhely sajátos környezeti tényezői közepette, főként a relatív páratartalom változásának függvényében a tarlóvirág nektárkiválasztása sajátos rit-



Zsuppán László ellenőrzi a kihelyezett kaptárakat



A Várbalog környékén meghagyott 17 ha-os tisztessfürves facéliatarló



Az általunk megfigyelt vadon élő viráglátogatók a szigetek és várbalogi földeken (balra fent: földi poszméh, alatta: kövi poszméh, jobbra fent: kék fadongó, alatta: kacsafarkú szender)

mus alapján zajlott, és a nektárszint csak röviddel napnyugta előtt emelkedett kellő magasságra a pártacsóban. Valószínűleg a gyógyszeres kúrát kapott két család is alkonyatkor lehetett tevékeny, de azokat ebben a napszakban nem ellenőriztük. A szeptemberre megérkezett csapadék párasabb, továbbá meleg és szélcsendes időjárással párosulva jobb nektártermelést eredményezhetett, így a méheknek akkor már nem kellett napnyugtáig várakozniuk. Ekkortájt sokasodott meg napközben a tisztessű virágporától fehér homlokú, hókás dolgozók látványa, és már a poszméhek is megjelentek.

KEVÉS MÉZ, JÓ ERŐNLÉT

A kint töltött 17 nap alatt Zsuppán László két méhcsaládjának becsült mézhordása családonként 2-3 kg-ra tehető. (Ebben az esetben nem volt kaptármérleg, amelyen nyomon lehetett volna követni a súlygyarapodást.) Ez egyáltalán nem nevezhető számottevőnek, ugyanakkor különösen figyelemreméltó megfigyeléseket eredményezett az otthon hagyott – szintén gyógyszeres kezelést kapott és cukorsziruppal serkentett – családokkal történő összehasonlítás. Egyértelműen erőteljesebb volt a tarlóvirágzásról visszaérkezett családok virágporhordása, és repülésüket fürkészve is erősebbnek tűntek, mint a helyben maradt családok. Mi több, a táblás fiasok és a lefedett mézeslépek számát tekintve is felülmúlták a helyben maradt kaptárak népességét. A javuló erőnlét észlelése összecseng a régi méhészek azon tapasztalatával, miszerint rossz évjáratok esetén is hasznosnak tartották a tarlóvirág késői legelőjét, mint ahogy Binder Iván több

mint egy évszázaddal ezelőtt hangsúlyozta: „a gyenge törzsek feljavulhatnak és legalább a szükséges télire valót begyűjtik és nem kell őket ősszel etetni”.

Varga Tamás Imre méhcsaládjait háromnaponta ellenőriztük. Miután véget ért a napnyugta előtti zsongás, sötétedés után mértük meg a kaptárakat. Az első három nap után észlelt örvendetes gyarapodás üteme visszaesett, és volt, hogy változatlanságot vagy éppen csökkenést tapasztaltunk. Ez valószínűleg azzal lehetett összefüggésben, hogy pont a kihelyezés ideje tájt esett kiadósabb csapadék, majd szárazabb időszakok következtek. A szeptemberi kedvezőbb időjárási viszonyok a súlygyarapodásban is visszatükröződtek: ekkor lassú, de folyamatos emelkedést észleltünk. Akkortájt már többféle napszakban is megfigyelhettünk változatos erősségű hordásokat. Szeptember 16-ig maradtak kint a méhek, és a hordásban töltött 34. nap végén a kaptármérleg 6,7 kg súlygyarapodást mutatott. A méhcsaládok az átvizsgálásuk során rendkívül békésen, nyugodtan viselkedtek; hókás méhek tömege volt megfigyelhető minden kivett kereten, ami arra utal, hogy a méhek előszeretettel látogatták a tarlóvirágot. Csekély füstölés mellett arcvédő nélkül lehetett kezelni a méhcsaládokat. A folytonos, mérsékelt hordás hatására a mézkeszörű folyamatosan vastagodott. A méhanyak lendületesen petéztek, emiatt jó teelő népesség alakult ki a méhcsaládoknál. Mindennapos volt a virágporhordás, a teelő méhek a zsírsejtjeiket kellő mértékűre tudták vastagítani, sőt a fiasítás körül és a szélső lépekben is nagy mennyiségű elraktározott virágport találtunk.

Összességében jó feltételek mellett indulhatnak teelésnek a tisztessűvön tartott méhcsaládok.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A méhészetileg kettős hasznosítású facélia elképzelése azon a feltevéseken alapult, miszerint nemcsak a nyárelőn virágzó vetemény, de hántatlan tarlója, a tisztessű, majd a kultúrnövény árvakelésének virágzása révén nyárutón és kora ősszel is méhlegelőként szolgálhat. Sajnos a kevésbé ideális abiotikus tényezők okán elmaradt az érdemleges mennyiségű tarlóméz pergetése. Arra már Örösi Pál is felhívta a figyelmet, hogy „sokszor a legszebb tarlóvirág sem mézél”, és a talajszerkezet jelentősége a táblakiválasztás során sajnos elkerülte figyelmünket. Helyesebben szólva: örültünk, hogy akadt legalább egyetlen gazdálkodó, aki hajlandóságot mutatott az együttműködésre, mások ugyanis az esetleges elgyomosodásra való hivatkozással nem kívántak bekapcsolódni kezdeményezésünkbe. A terület szegélyén a disznóparéj- és libatopfajok nyár végére valóban elhatalmasodtak, de abban a keskeny zónában körbetárcsáztuk a földet. Noha szeptemberre virágozni kezdett a facélia árvakelése, azokat inkább csak a poszméhek lepték el; a méhek csupán az üdébb foltokban látogatták, a tábla egészén sokkal inkább a tarlóvirágot és a vadrezedát keresték fel. Bár továbbra is tevékenyek maradtak, az atkák elleni egységes kezelés esedékessé válása miatt a hónap közepén hazatelepítettük a méhcsaládokat.

Jóllehet kísérletünkben elmaradtak a remélt mézhozamok, mégis érdemes folytatni minden olyan kezdeményezést, amely az egyre egyhangúbbá váló mezőgazdasági területeken a sokféleség fenntartásának szándékát új, lehetséges méhlegelők létesítésével ötvözi.

Pinke Gyula, Dunai Éva, Vona Viktória
Széchenyi István Egyetem MÉK,
Mosonmagyaróvár
Varga Tamás Imre, Kisbodak
Zsuppán László, Dunasziget

Köszönetnyilvánítás

Készült a „Facélia gyomirtószer-mentes természetstechnológiájának kidolgozása Kisalföld termőtáján” című VP3-16.1.1-4.1.5-4.2.1-4.2.2-8.1.1-8.2.1-8.3.1-8.5.1-8.5.2-8.6.1-17 pályázat támogatásával.